

Social forskning - än en gång

Axel Gisslén

SMT utgav i april i år ett temanummer om social forskning. Den fortsatta intensiva diskussionen i detta ämne har motiverat en kortfattad uppföljning.

Behandlingen av den sociala forskningen vid vårriksdagen i år innebar ett fall framåt för en ökad satsning. Frågan kommer tillbaka nästa år. Under året har också tagits flera andra initiativ, som innebär en aktivisering av forskning och kvalificerat utredningsarbete i en rad för socialvården grundläggande frågor.

I anslutning till de socialmedicinska studiedagarna i Göteborg våren 1969 arrangerades en paneldebatt om social forskning. Den refereras kortfattat.

Artikeln har skrivits av Axel Gisslén, som är planeringschef vid socialförvaltningen i Göteborg.

I ett temanummer av Socialmedicinsk tidskrift, nr 4/1969, behandlades den sociala forskningen från skilda utgångspunkter. Temanumret kom vid en tidpunkt, då debatten om social forskning var synnerligen intensiv. Glädjande nog har debatten fortsatt. Det kan därför vara lämpligt med en kortfattad uppföljning.

Det har i en tidningskommentar anförts, att temanumret rymde konventionella synpunkter på den sociala forskningen. Må så vara. Avsikten var att söka precisera huvudfrågorna på detta område och att spegla huvudlinjerna i den aktuella diskussionen. Så skedde också. På annat håll har knappast framkommit något principiellt nytt, som väsentligt förskjutit frågorna och diskussionslinjerna. Ett undantag är möjligen rektor Bengt Börjessons synpunkter på forskningens resurser och organisation. Jag återkommer till detta. En genomgång av det som har hänt på detta område under de senaste månaderna visar, att den intensiva diskussionen håller på att avsätta flera konstruktiva resultat.

Vårriksdagen hade i år anledning behandla den sociala forskningen med hänsyn till dels vad utbildningsdepartementet anförts om UKÄ:s framställning om en professur i socialpolitik vid Stockholms universitet, dels ett antal motioner. I motionerna framfördes en rad olika krav på organisatoriska och resursmässiga förstärkningar av den sociala forskningen. Statsutskottet underströk i sitt utlåtande "nödvändigheten av en utbyggnad av den socialpolitiska forskningen". Det ansågs angeläget bl a för utvecklingen för en ändamålsenlig socialvård. Utskottet framhöll också behovet av en organisatorisk samverkan mellan olika verksamheter på fältet. Utbildningsdepartementet bör ha uppfattat denna viljeyttring från riksdagens sida.

I en anslagsframställning för budgetåret 1970/71 har samarbetsnämnden för socialhögskolorna nyligen framlagt förslag om inrättande av fyra nya professurer vid socialhögskolorna. I Stockholm föreslås två professurer benämnda "socialpolitik, särskilt ekonomisk och sociologisk inriktning" samt "socialpolitik, särskilt tillämpad socialpsyko-

logi". Vid socialhögskolorna i Lund och Göteborg förelås professorer i "socialrätt" resp "personaladministration och arbetspsykologi". Medges dessa nya tjänster kommer det att medföra en välkommen förstärkning av resurserna för social forskning. Man har dock svårt att inte sätta vissa frågetecken inför detta förslag. Det innebär bl a att de tre socialhögskolorna som forskningsinstitutioner får väsentligt olika profil. Med hänsyn till det från kommunal synpunkt starka önskemålet om en långtgående integration av forskning, undervisning och socialt fältarbete är denna "profilering" diskutabel. Inom det socialpolitiska verksamhetsfältet finns stora akuta forskningsbehov. Dessa behov bör styra forskningens inriktning — icke personlig intresseinriktning.

På initiativ av föreningen Sveriges Socialchefer tillsattes i mars 1969 en samarbetskommitté för socialvårdens målfrågor. I kommittén ingår representanter för en rad organisationer med anknytning till socialvården. Kommittén har tillsatt en arbetsgrupp, till vilken knutits en rad av våra främsta forskare på det socialpolitiska området. Inom kommittén har utarbetats en utredningsplan, som syftar till en inträngande analys av värdesystem och strukturella förändringar i samhället. Arbetet kan få betydelse för den sociala forskningens framtid, bl a genom att bidra till en precisering av utgångspunkterna för den klart målinriktade delen av den sociala forskningen. Samarbetskommittén väntas redovisa resultatet av sitt arbete under hösten 1970.

Genom ett regeringsbeslut har till socialdepartementet knutits en samarbetskommitté för social forskning. I kommittén ingår såväl forskare som administratörer. Kommittén skall ta upp frågor om undersökningar av allmänt intresse i det socialpolitiska arbetet. Den skall också främja samarbetet mellan förvaltning och forskning.

Socialstyrelsen framlade i april 1969 ett principprogram för den öppna hälso- och sjukvården. Det föregicks av ett brett upplagt utredningsarbete. Nu har ett motsvarande arbete inletts ifråga om den icke institutionsbundna socialvårdens målfrågor och organisation. Arbetet har efter mönster

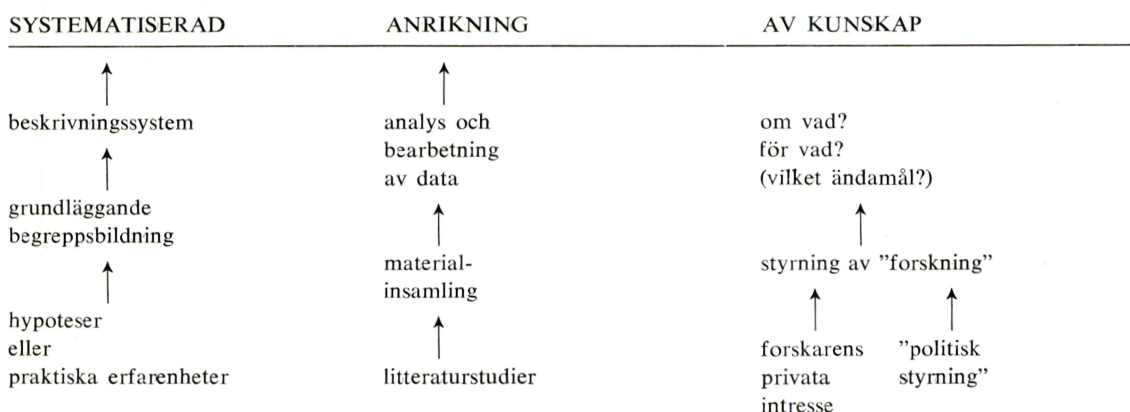
från den sjukvårdsinriktade öppnavårdsutredningen organiserats i en huvudgrupp och ett flertal undergrupper med specifika utredningsuppdrag. Detta är kanske icke forskning men ett metodiskt utredningsarbete, som står forskningen nära.

Ett initiativ, som är värt att notera, har tagits av sociologförbundet. Det går ut på att skapa ett centralt arkiv för hålkortsmassor, som använts vid sociologiska undersökningar. Därigenom kan ett undersökningsmaterial bli tillgängligt för andra bearbetningar än den ursprungliga. Arkivet har börjat byggas upp vid sociologiska institutionen i Lund. Initiativet är intressant med hänsyn till de krav på ekonomisk rationalitet, som måste ställas även på forskningen.

Den nye rektorn vid socialhögskolan i Stockholm, Bengt Börjesson, har kastat in djärva synpunkter i debatten om den sociala forskningen. Han är starkt kritisk mot att forskningen i så hög grad är ett medel för individuell meritering i den akademiska karriären. I stället för att ropa på ökade resurser för social forskning organiserad i traditionella former vill Börjesson utnyttja den stora forskningspotential, som han anser att socialhögskolorna förfogar över. Forskning och undervisning bör integreras och det stora antalet elever engageras i en fri och förutsättningslös forskning. Bengt Börjesson har unika möjligheter att praktisera sina idéer. Det emotses med stort intresse.

I anslutning till de socialmedicinska studiedagarna i Göteborg våren 1969 arrangerades en paneldebatt om social forskning. I panelen deltog Per Bjurulf, professor i socialmedicin i Umeå, Lars Brennberg, direktör vid nykterhetsnämnden i Stockholm, Hans Hjortzberg-Nordlund, docent i socialmedicin i Göteborg samt avdelningschef Georg Svahn vid socialförvaltningen i Göteborg. I debatten deltog dessutom bl a Bengt Lindegård, professor i socialmedicin i Göteborg. Som moderator fungerade Gunnar Lindgren, professor i socialmedicin i Lund.

Debattens huvudfrågor var den sociala forskningens innebörd, målsättning och praktiska uppgifter samt ekonomiska och organisatoriska villkor. Några av inläggen refereras kortfattat nedan.



Jag skulle vilja definiera forskning med några få ord. Det är *systematiserad anrikning av kunskap*. Det har för mig personligen varit vägledande, när det gällt att agera i forskningssammanhang. Vad innebär systematiseringen? Man måste ha en begreppsapparat och den begreppsapparaten måste bygga på ett beskrivningssystem. Beskrivningssystemet måste vi starta någonstans. Då kommer vi ner på primära erfarenheter och förmodanden. Anrikning av kunskap har som första moment litteraturstudier. Material måste insamlas. Men det räcker inte att läsa litteratur, materialet måste analyseras och bearbetas. Olika synsätt måste konfronteras mot varandra etc. Kunskaper slutligen; Vilka kunskaper? Kunskaper för vad? Skall forskarens eget intresse styra, eller är det samhället?

HANS HJORTZBERG-NORDLUND

Svårigheterna med forskningen på den sociala sidan hör delvis samman med att det väsentligaste utbildningsorganet för socialt verksam personal inte har någon egen forskning. Socialhögskolorna är inte rustade för detta idag. Därför måste en forskning växa fram inom de kommunala förvaltningarna. Den omfattande utredningsverksamhet, som har åberopats, blir ju av naturliga skäl deskriptiv. Man vill därför efterlysa mera vetenskapligt inriktade studier av analytisk natur över hur olika terapeutiska åtgärder verkar på människan. Även analyserande kausala studier saknas i stort sett. Man vet inte hur de sociala mekanis-

merna verkar på människorna. Varför varierar förmågan att adaptera sig till tillvaron? Varför får en del människor sociala insufficienser och andra inte? Vet man inte det har man heller inte underlag för förebyggande åtgärder.

Sannolikt kan man med måttliga insatser ha ganska mycket att vinna på socialvårdssidan. Det har utförts ytterst litet forskning här i landet på sådana områden som social metodik. De metoder som tillämpas är i stor utsträckning kopierade från utländska förebilder och kanske inte alltid helt adapterade till våra förhållanden. Det kan vara lämpligt att koncentrera sig på just metodfrågor av olika slag. För en sådan inriktning har vi också en lokalpolitiskt gynnsam situation här i Göteborg med den nya uppbyggnaden av socialvården med det relativa oberoendet i förhållande till sociallagarna. Svårigheterna är väl att finna framförallt socialarbetare, som är villiga att göra insatser på det här området, att satsa sin fritid, att vara med på något som för dem i många fall är helt nytt.

GEORG SVAHN

Det talas ibland om behovet av social forskning som om ingen sådan forskning förekom, som om det vore fråga om helt nya insatser. I själva verket är det i många fall så, att den viktigaste uppgiften är att ta tillvara och rätt utnyttja den forskning som redan finns. Det här är ett informationsbehov, som är dåligt tillgodosett. Det läggs

ner alltför litet arbete på att tillrättalägga forskningens resultat för socialarbetarna. Men det är i hög grad också ett organisatoriskt problem. Med utgångspunkt från Bengt Lindegårds artikel i SMT kan man formulera tre väsentliga teser: Som lärare är det absurt att bedriva undervisning utan kontakt med forskning och vårdarbete. Som forskare är det absurt att bedriva forskning utan kontakt med undervisning och vårdarbete. Som vårdarbetare är det absurt att bedriva vård utan kontakt med undervisning och forskning. Forskning och praktiskt socialt arbete måste gå hand i hand så att man får möjlighet att återkoppla i alla faser.

Ett annat exempel är det omfattande forskningsarbete, som bedrivs i statliga utredningskommittéer. Det är rätt unikt för det här landet, att det bedrivs ett så ambitiöst forsknings- och utredningsarbete till grund för mera omfattande lagstiftningsåtgärder. Däremot försummas ofta uppföljningen helt. När ett utredningsarbete är slutfört, splittras den grupp av forskare, som har medverkat och det sker ingen uppföljning och återkoppling.

När det gäller kommunala engagemang i forskningen finns det ett speciellt problem. Att forska och experimentera innebär ju att ta risker och den kommunala administrationen är i allmänhet inte särskilt riskvillig. Socialvårdslagarna ger heller inget utrymme för detta.

LARS BREMBERG

Det är vanligt hos folk ute på fältet inom olika arbetsområden att då man upplever svårigheter ropar man på forskning och säger att här måste forskning till. Då ser man forskning som ett instrument för problemlösning i svåra situationer. Det man då önskar är en mycket enkel form av målforskning. Man vill gå med sitt problem till en institution för att så småningom få ett konkret svar. Detta är ett alltför förenklat sätt att se på social forskning. Samtidigt är det otvivelaktigt så, att det finns stora fält som inte är undersökta och där vi behöver forskning. Det gäller i första hand de grundläggande frågorna. Även om det kan vara roligare att få nya metoder prövade och utexperimenterade så är det tyvärr för lång tid framåt

nödvändigt att satsa på den mera långsiktiga kartlägningsverksamheten och grundforskningen.

Ett stort och viktigt område är frågan om anpassning och missanpassning, huruvida man skall anpassa patienterna till samhället eller tvärtom. Man kan beskriva detta i tre alternativ. Det första — det gamla traditionella — det är att återanpassa individen till det samhälle vi har, därför att man uppfattar det som gynnsammast för individen. Han kommer att fungera bäst så och vi accepterar samhället som det är. Det andra alternativet är att istället anpassa samhället på olika sätt; genom att öka gemenskapen mellan människorna; genom att göra ett öppnare samhälle där allt färre stöts ut; genom att ändra normsystemet så att inte avvikande människor stöts ut eller genom att helt enkelt öka folks tolerans mot avvikande beteenden. En tredje variant är att istället göra patienterna toleranta mot samhället och dess brister. Det är ett ganska pragmatiskt sätt att angripa problemet: Att vare sig ändra på patienten eller samhället men få patienten att realistiskt bedöma samhället och konsekvenserna av olika slag av eget beteende.

PER BJURULF

I den allmänna debatten om socialvården ställs utomordentligt långtgående krav. Det sägs, att socialhögskolornas studenter har tröttnat på en utbildning och på värderingar, som bara förutsätter att de skall stå till tjänst för att ta reda på avfallsprodukterna i samhällets smältdegel. Nu vill man vara med och forma om själva samhället istället — politisera människovården med andra ord. Det är en målsättning som förutsätter ett gigantiskt omtänkande.

Mot den bakgrunden är det angeläget att klargöra, vad forskningen och vetenskapen har möjlighet att ställa till förfogande, vilken service den kan erbjuda på det här området.

En viktig uppgift är att producera beskrivningssystem. Det är ett mycket kontroversiellt område, därför att med beskrivningssystemet kan man i själva verket påverka resultaten. Det är därför nödvändigt att få fram dessa beskrivningssystem genom samverkan mellan olika vetenskaps-

områden så att hänsyn kan tas till olika infallsvinklar. Det får inte bara vara en infallsvinkel utan hela spektrum måste vara med när vi löser den viktiga uppgiften att få fram beskrivningssystem inom det här området.

Nästa uppgift är klient- och patientsammanställningar. Det är ett utomordentligt viktigt kartläggningsområde och en sådan kartläggning bör kunna leverera underlag för definitions- och målsättningsdebatten. Det bör också ge underlag för utvärdering av olika åtgärder inom vårdområdena.

Nästa uppgift är utvecklingsarbete på det mera konkreta planet. Vi står nu t ex inför uppgiften att organisera en uppsökande verksamhet inom hela socialvården. Vad innebär det egentligen? In-

nebär det en tidig diagnostik, d v s att ta fram underlag för prognostisk bedömning? Det är en utomordentligt komplicerad uppgift som inte är löst inom andra vetenskapsområden som har sysslat med detta under lång tid. Inom det sociala vårdområdet är det t o m mer komplicerat än inom t ex vissa medicinska områden. Eller innebär den uppsökande verksamheten uppspårandet av dolda manifesta fall? Då förenklas det hela i viss mån.

Vilket instrument skall användas för en sådan uppspårande verksamhet för dolda manifesta fall? Kan man använda frågeformulär eller måste det vara intervjuer och hembesök? Måste man vända sig till hela befolkningen, hela populationen, eller kan man begränsa sig till vissa riskgrupper? Vilka blir felkällorna med sådana instrument?

Prenumerera

för år 1970

på

Socialmedicinsk Tidskrift

Prenumerationspris:

Helår kr 35, halvår kr 20

För studerande helår kr 20

Kollektivprenumeration kr 30

(minst 25 ex. pren. direkt hos redaktionen)

SOCIALMEDICINSK TIDSKRIFT

Postadress: Fack, 104 01 Stockholm 60. Tel. 08/83 20 83, 27 96 84. Postgiro 11 79